

NORGES HØYESTERETT

Den 9. februar 2012 avsa Høyesterett dom i

HR-2012-00293-A, (sak nr. 2011/1693), sivil sak, anke over dom,

A (advokat John Christian Elden)

mot

B (advokat Harald Stabell)

STEMMEGIVNING :

- (1) Dommer **Endresen**: Saken gjelder fastsettelse av oppreisning til fornærmede etter en grovt uaktsom voldtekt. Ved siden av den konkrete utmåling i saken, behandles også spørsmålet om hva som skal være det alminnelige erstatningsnivå i disse sakene.
- (2) A ble den 30. mai 2010 satt under tiltale for overtredelse av straffeloven § 192 første ledd bokstav b jf. andre ledd bokstav a. Han hadde – ifølge tiltalen – gjennomført samleie med fornærmede ”til tross for at hun sov, og var ute av stand til å motsette seg handlingen”. Ved Romsdal tingretts dom 10. september 2010 fant retten at det ikke var grunnlag for å avsi dom i overensstemmelse med tiltalebeslutningen. Retten fant imidlertid at A hadde opptrådt grovt uaktsomt, og han ble dømt til en straff av fengsel i ett år for overtredelse av straffeloven § 192 første ledd bokstav b, jf. fjerde ledd. Han ble også dømt til å betale fornærmede en oppreisningserstatning på 75 000 kroner.
- (3) Både A og påtalemyndigheten anket tingrettens dom til Frostating lagmannsrett. A krevde også ny behandling av det sivile krav. Første gang saken ble behandlet i lagmannsretten, fant juryen A skyldig i overensstemmelse med tiltalebeslutningen, men avgjørelsen av skyldspørsmålet ble satt til side av de tre lagdommerne.

- (4) Ankesaken ble så behandlet på ny av Frostating lagmannsrett, som den 8. september 2011 avsa dom med slik slutning:

- ”1. **A, født 9. august 1985, dømmes for overtredelse av straffeloven § 192 første ledd bokstav b), jf fjerde ledd, til fengsel i 1 – ett – år. Til fradrag i straffen kommer 3 – tre – dager for utholdt varetekt.**
2. **A dømmes til innen 2 – to – uker fra dommens forkynnelse å betale 100 000 – etthundretusen – kroner i oppreisningserstatning til B.”**

- (5) Dommen ble avsagt under dissens. To meddommere stemte for at A skulle domfelles for forsettlig voldtekt, mens én fagdommer og én meddommer stemte for frifinnelse.
- (6) Lagmannsrettens dom ble avsagt etter at Høyesterett i dom Rt. 2011 side 743 hadde øket den veiledende norm for oppreisningsfastsettelsen i voldtektssaker der gjerningsmannen har utvist forsett, til 150 000 kroner, og lagmannsretten tok utgangspunkt i denne avgjørelsen.
- (7) Domfelte har anket avgjørelsen av det sivile krav til Høyesterett.
- (8) Den ankende part, A, har i det vesentligste gjort gjeldende:
- (9) Oppreisningsbeløpet er satt vesentlig for høyt. Det følger av Rt. 2006 side 961 at oppreisningserstatningen skal reflektere straffverdigheten av det tiltalte er funnet skyldig i, slik dette er kommet til uttrykk ved straffutmålingen. Det følger da at erstatningsnivået ved uaktsom voldtekt må ligge meget vesentlig lavere enn ved voldtekt ellers.
- (10) Det er også forøvrig uriktig å oppjustere normalerstatningen ved uaktsom voldtekt like mye som for forsettlig voldtekt. Da normalerstatningen for voldtekt i 2011 ble oppjustert fra 100 000 kroner til 150 000 kroner, jf. Rt. 2011 side 743, var det gått 8 år siden beløpet sist ble justert. Normbeløpet for uaktsom voldtekt ble derimot fastsatt så sent som i august 2006, og om normalbeløpet skal heves allerede nå, må det skje under hensyntagen til at det skal justeres for en kortere periode.
- (11) Det at A tok bilder av fornærmede av krenkende karakter, er ikke tilstrekkelig til at det kan tilkjennes oppreisningserstatning utover 60 000 kroner eller eventuelt utover det normalbeløp som måtte bli fastsatt.
- (12) A har nedlagt slik påstand:
- ”Den fastsatte oppreisningserstatning i lagmannsrettens dom reduseres.**
- Det offentlige tilkjennes sakens omkostninger.”**
- (13) Ankemotparten, B, har henholdt seg til lagmannsrettens dom, og har for øvrig i det vesentligste gjort gjeldende:
- (14) Når normerstatningene skal justeres, må det gjøres i samme forhold for alle kategorier av voldtekt, med mindre det skulle være skjedd et fundamentalt skifte i synet på straffverdigheten av de handlinger som inngår i den ene eller den annen kategori. Om det skulle være inntrådt noen endring, er det snarere slik at vurderingen av de grovt uaktsomme voldtekter er blitt strengere.

- (15) Det at A tok krenkende bilder av fornærmede, også under selve samleiet, og distribuerte disse, innebærer en så betydelig merbelastning at det klart er grunnlag for å tilkjenne erstatning utover det normalbeløp som fastsettes.
- (16) B har nedlagt slik påstand:
- ”Anken forkastes”**
- (17) *Jeg er kommet til at anken må forkastes.*
- (18) I Rt. 1988 side 532 la Høyesterett til grunn at det bør gjelde en veiledende norm for oppreisningserstatning etter skadeserstatningsloven § 3-5, for fornærmede i voldtektssaker. Normalerstatningen ble fastsatt til 30 000 kroner. Den ble ved dommen i Rt. 2003 side 1580 oppjustert til 100 000 kroner. En mindre del av økningen var en pengeverdijustering, men økningen var primært et resultat av økt kunnskap om hvilke skadevirkninger voldtekt oftest vil ha for offeret.
- (19) I Rt. 2006 side 961 fastsatte Høyesterett den tilsvarende normalerstatning til 60 000 kroner ved grovt uaktsom voldtekt. Lagmannsretten hadde anvendt den norm som var fastsatt ved 2003-avgjørelsen, men Høyesterett fant blant annet under henvisning til den betydelige forskjell i straffenivået, at erstatningsbeløpet burde reduseres i forhold til normen for forsettlig voldtekt. Normen for oppreisning i uaktsomhetstilfellene ble så fastsatt til 60 000 kroner. I dommens avsnitt 18 heter det som ledd i begrunnelsen for nivået:
- ”Et slikt nivå står i omtrent samme forhold til nivået ved forsettlig voldtekt som forholdet mellom nivåene for oppreisning for grovt uaktsomt og forsettlig drap.”**
- (20) Det følger etter mitt syn klart av denne tilnæringsmåte at Høyesterett har ment å etablere en oppreisningsnorm for uaktsomhetstilfellene, som skal stå i et gitt forhold til normalbeløpet for de forsettlige voldtekter.
- (21) I Rt. 2011 side 743 ble normalerstatningen for forsettlig voldtekt hevet til 150 000 kroner. Saken gjaldt direkte straffeloven § 192 første ledd bokstav a, men jeg legger til grunn at normalerstatningen også vil være anvendelig ved overtredelse av straffeloven § 192 første ledd bokstav b.
- (22) Jeg kan ikke se at det er noen grunn til ikke å foreta en parallell justering av normalerstatningen for uaktsomhetstilfellene, og er dermed kommet til at normen for oppreisning for grovt uaktsom voldtekt bør settes til 90 000 kroner.
- (23) Det var ved lagmannsrettens behandling ubestridt at samleie hadde funnet sted, og lagmannsretten fant det bevist at B hadde sovnet på grunn av beruselse og tretthet. Hun sov mens samleie fant sted, og hun derfor var ute av stand til å motsette seg dette. Lagmannsrettens flertall fant at det kunne rettes sterke bebreidelser mot A for mangel på aktsomhet da han på tross av at B var i en tilstand der hun nærmest må ha fremstått som bevisstløs, ikke skjønnte at hun ikke samtykket til samleiet.

- (24) I Rt. 2008 side 50 understreket Høyesterett at det skal atskillig til for at de særlige omstendigheter i saken skal kunne begrunne at normalerstatningen fravikes. I dommens avsnitt 25 er dette uttrykt slik:

”Det følger av dommene der normen for oppreisningsbeløpet til voldtektsofre ble fastsatt, at det skal atskillig til før man går over – eller under – normen på 100 000 kroner. Fordelene ved en norm blir lett borte hvis den bare skal anvendes på voldtekter som vurderes til å ligge nær et gjennomsnitt – en vurdering som for øvrig kan være vanskelig å foreta. Man må godta at normen blir brukt også ved voldtekter som skiller seg noe ut - som alvorligere eller noe mindre alvorlige.”

- (25) Jeg er enig i dette, og synspunktene har samme vekt når det er tale om å fravike den særskilte norm som fastsettes for uaktsomhetstilfellene.
- (26) Det er klart ikke slike særlige omstendigheter knyttet til selve voldtekten at det er grunnlag for å fravike normalerstatningen. Det er heller ikke påstått av noen av partene.
- (27) Selv med det restriktive utgangspunkt som gjelder, bør imidlertid fornærmede etter mitt syn tilkjennes en erstatning som er noe høyere enn normalerstatningen. I tilknytning til aktsomhetsvurderingen fremhevet lagmannsrettens flertall:

”Etter flertallets syn underbygges hans grove mangel på aktsomhet av det faktum at han fikk seg til å ta en rekke bilder av fornærmede, mens hun sov, både forut for og under samleiet. Bildene fremstår som krenkende og kan best beskrives som ’trofébilder’. Bildet han tok under selve samleiet, fremstår som en grov krenkelse av fornærmede. Tiltaltes adferd kan etter flertallets syn best beskrives som både hensynsløs og tankeløs.”

- (28) Det fremgår videre av lagmannsrettens dom at A distribuerte bildene til kamerater, og at det er usikkert om, og i tilfelle i hvilken utstrekning, bildene er spredt til flere.
- (29) Det er klart at fotografering av fornærmede under samleiet med etterfølgende distribusjon av bilder, utgjør en betydelig tilleggsbelastning for fornærmede. Forholdet knytter seg direkte til den straffbare handling, men har etter mitt syn likevel karakter av en selvstendig tilleggskrenkelse, som gir grunnlag for å fastsette oppreisningserstatningen til et noe høyere beløp enn normalerstatningen.
- (30) Det foreligger ikke motanke fra fornærmedes side, og det er da tilstrekkelig å konstatere at det ikke er grunn til å redusere den erstatning lagmannsretten har fastsatt.
- (31) Ankemotparten, som har vært representert av den for henne oppnevnte bistandsadvokat, nedla ikke påstand om at den ankende part skulle tilpliktes å erstatte det offentlige sakskostnader. Etter mitt syn ville det heller ikke vært grunn til å tilkjenne sakskostnader i en sak der hovedspørsmålet var å få etablert en normalerstatning for de aktuelle tilfeller. Saken gir slik sett ikke noen foranledning til å ta opp spørsmålet om det likevel skulle vært nedlagt påstand om sakskostnader fra ankemotpartens side.
- (32) Høyesterett tok uttrykkelig stilling til spørsmålet i dommen i Rt. 2011 side 531:

”Både A og de fornærmede har hatt bistand av advokat. Disse har vært oppnevnt etter henholdsvis straffeprosessloven § 100 og § 107a. Det følger av § 100 tredje ledd og av § 107e at oppnevningen også omfatter bistand ved særskilt anke over sivile krav etter tvistelovens regler, jf. § 435. Videre følger det av § 439 at fornærmedes omkostninger

avgjøres etter tvistelovens regler om sakskostnader der fornærmede - slik som her - selv har fremmet kravet. Det følger generelt av straffeprosessloven kapittel 30 om sakskomkostninger at oppnevning av advokat på det offentlige bekostning, ikke er til hinder for å ilegge omkostningsansvar. Det sier seg selv at omkostninger i tilfelle må tilkjennes det offentlige. Avgjørelser i Høyesteretts ankeutvalg i sak HR-2010-739-U og HR-2010-1829-U er eksempler på at reglene også er oppfattet slik i saker om sivile krav.”

(33) Sakskostnader ble likevel ikke tilkjent det offentlige, i det retten fant at saken hadde reist prinsipielle spørsmål, som det var viktig å få avklart. I den ene av de to avgjørelsene fra Høyesteretts ankeutvalg, som det vises til i Høyesteretts dom, ble sakskostnader derimot tilkjent det offentlige.

(34) I Høyesteretts dom av 4. januar 2012 (HR-2012-32-A) legger retten til grunn en annen lovforståelse, uten at forholdet til de tidligere avgjørelser drøftes:

”Det følger av straffeprosessloven § 100 tredje ledd og § 107e at oppnevning som forsvarer og bistandsadvokat også omfatter behandlingen av anken over de sivile krav for Høyesterett. Ingen av partene har da hatt sakskostnader som kan kreves erstattet.”

(35) For så vidt er det da et behov for en avklaring. Mitt syn er at det ikke er grunn til å fravike det syn Høyesterett ga uttrykk for i Rt. 2011 side 531.

(36) Utgangspunktet for lovendringen i 2008, var et ønske om å styrke fornærmedes stilling. Forsvarerens oppgave ble derimot utvidet for å unngå ubalanse mellom partene. Denne begrunnelsen kunne tilsi at forsvarerens oppgave bare ble utvidet ved særskilte anke fra fornærmedes side over avgjørelsen av det sivile krav. Slik straffeprosessloven § 100 tredje ledd er utformet, kan jeg imidlertid ikke se at bakgrunnen for endringen av bestemmelsen er tilstrekkelig til en innskrenkende tolking av denne.

(37) Det som er problemstillingen i vår sak er imidlertid om skadevolderen i tillegg til at hans advokat betales av det offentlige, også skal ha fri adgang til å anke en avgjørelse uten å risikere å måtte erstatte det offentlige, som i denne henseende trer inn i fornærmedes sted, sakens omkostninger. Det er etter mitt syn ingen reelle hensyn som tilsier en slik særlig begunstiging av skadevoldere av denne kategori, i forhold til dem som mottar rettshjelp etter rettshjelploven.

(38) Jeg kan heller ikke se at en slik løsning må bli konklusjonen på grunn av mangel på lovhjemmel. Tvistelovens system er at den tapende part i en sivil sak som hovedregel skal dekke motpartens kostnader. Om kostnadene må betales til fornærmede eller til staten, har ingen praktisk betydning for skadevolderen. Når dette er situasjonen, er det etter mitt syn ubetenkelig å bygge på en analogisk anvendelse av de relevante bestemmelser i rettshjelploven, jf. særlig lovens § 23 som pålegger den som mottar fri rettshjelp å nedlegge påstand om at det offentlige skal tilkjennes sakskostnader.

(39) Jeg stemmer for denne

D O M :

Anken forkastes.

- (40) Dommer **Skoghøy**: Jeg er kommet til samme resultat som førstvoterende og kan i det vesentlige tiltre den begrunnelse han har gitt. I motsetning til A har B ikke nedlagt påstand om at det offentlige skal tilkjennes sakskostnader. B har vunnet saken, og Høyesterett må da etter min oppfatning ta stilling til hvorvidt hun skulle ha påstått sakskostnader til det offentlige. Dette gjelder særlig fordi det fra tidligere finnes motstridende avgjørelser om dette, se Rt. 2011 side 531 og dom 4. januar 2012 (HR-2012-32-A).
- (41) I sivile saker hvor det er innvilget fri sakførsel etter rettshjelpsloven, skal den som har fri sakførsel, nedlegge påstand om sakskostnader til det offentlige, se rettshjelpsloven § 23. Straffeprosessloven § 439 bestemmer at når fornærmede under en offentlig straffesak selv forfølger sivile krav, ”gjelder bestemmelsene om erstatning for saksomkostninger i tvisteloven kapittel 20 tilsvarende”. Denne bestemmelse har imidlertid ikke vært oppfattet slik at henvisningen til tvistelovens saksomkostningsregler omfatter rettshjelpsloven § 23. Det finnes på denne bakgrunn ingen hjemmel for at tiltalte i tilfeller hvor et sivilt krav blir behandlet som del av straffesaken, kan kreve at fornærmede skal pålegges å refundere det offentliges utgifter til forsvarer. På tilsvarende måte finnes det ingen hjemmel for at fornærmede kan kreve at tiltalte skal pålegges å betale det offentliges utgifter til bistandsadvokat.
- (42) Som ledd i å styrke fornærmedes stilling ved forfølgning av sivile krav i straffesak ble det ved lovendring i 2008 bestemt at oppnevning av bistandsadvokat blant annet ”omfatter ... særskilt anke over sivile krav etter tvistelovens regler, jf. § 435”, se straffeprosessloven § 107e. I Ot.prp. nr. 11 (2007–2008) om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (styrket stilling for fornærmede og etterlatte), side 102 er det i tilknytning til denne bestemmelse uttalt:
- ”Departementet er enig med utvalget i at det bør fremgå av loven at det hører under bistandsadvokatens oppgaver å fremme slike ankesaker etter tvistemålsloven, ... Når fornærmede først får oppnevnt bistandsadvokat, er denne oppgave en naturlig følge av oppdraget.”**
- (43) Samtidig ble det bestemt at oppnevning som forsvarer blant annet ”omfatter ... særskilt anke over sivile krav etter tvistelovens regler, jf. § 435, i saker hvor den fornærmede har bistandsadvokat”, se § 100 tredje ledd. I Ot.prp. nr. 11 (2007–2008), side 112 er det påpekt at denne bestemmelse må ”ses i sammenheng med forslaget til straffeprosessloven § 107 e om at slik behandling inngår i bistandsadvokatens oppdrag”.
- (44) Det følger av straffeprosessloven § 435 at særskilt anke over sivile krav som har vært behandlet i straffesak, skal behandles etter tvistelovens regler. Partenes representanter går likevel ikke over til å bli prosessfullmektiger med fri rettshjelp. Ordningen etter straffeprosessloven § 107e og § 100 tredje ledd er at oppnevningen som bistandsadvokat og forsvarer står ved lag ved en etterfølgende sivil anke. Dette innebærer at utgiftene til bistandsadvokat og forsvarer må behandles på samme måte som når sivile krav blir behandlet som ledd i straffesak. Det finnes i forarbeidene til endringsloven av 2008 ikke dekning for analogisk anvendelse av rettshjelpsloven § 23. På dette grunnlag mener jeg at verken tiltalte eller fornærmede kan kreve at den annen part skal pålegges å refundere det offentliges utgifter. Dette er også i samsvar med det standpunkt Høyesterett har inntatt i den nyeste avgjørelsen om spørsmålet – dommen 4. januar 2012 (HR-2012-32-A).

- (45) Dommer **Tønder:** Som annenvoterende, dommer Skoghøy.
- (46) Dommer **Indreberg:** Likeså.
- (47) Dommer **Tjomsland:** Likeså.
- (48) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

Anken forkastes.

Riktig utskrift bekreftes: